

מקורות

- ירחמיאל ברודי (מהדיר), תשובות רב נטרונאי בר הילאי גאון, א-ב, ירושלים תשנ"ד, מכון אופק ספרית פרידברג, VIII+746 עמודים.
- מהדורה ראשונה של תשובות רב נטרונאי, גאון ישיבת סורא בשנים 857/8-865/6. המהדיר זיהה 562 תשובות, כתשובותיו של רב נטרונאי. למהדורת התשובות הקדים המהדיר מבוא מפורט (עמ' 28-94) ובו דיון ברכי הזיהוי של התשובות, בתולדותיו של הגאון, במשמעויות ההיסטוריות של תשובותיו ובדרכו בהלכה. התשובות מלוקטות מ-35 קבצים של תשובות רב נטרונאי ומתשובות בודדות שלו שהיו פזורות בכתיב ודפוסים. התשובות באות במהדורה זו בצורה ביקורתית, מוערת ומפורשת והן מוינו לפי ספרי השלחן ערוך. בנספחים לכל אחד מפרקי התשובות מובאות 55 תשובות שייחוסן לרב נטרונאי מסופק. לספר נוספו מפתחות למקורות, עניינים, אישים ולשונות.
- שרה כ"ץ, ר' יצחק אבן גיאת — מונוגרפיה, ירושלים תשנ"ה, הוצאת ראובן מס, 189 עמודים.
- חיבור מונוגרפי המוקדש לר' יצחק אבן גיאת (1038-1089), איש לוסנה שבספרד. החיבור מוקדש לדמותו האינטלקטואלית המגוונת של ריצ"ג פרשן המקרא, הבלשן, הפילוסוף, איש ההלכה והמשורר בהקשריה התרבותיים והחברתיים. שיריו של ריצ"ג משמשים למחברת כבואה ליחסיו עם בני זמנו ולמאורעות זמנו: קשריו עם בית שמואל הנגיד, ר' משה אבן ג'קטילה, והפרעות ביהודי גרנאדה. לספר נוספו מפתח שירים ושלושה שירים שכתב ריצ"ג.
- יוסף רבלין, שטרי קהילת אליסאנה, מן המאה האחת-עשרה, רמת-גן תשנ"ה, הוצאת אוניברסיטת בראיילן, 277 עמודים + 16 לוחות.
- מהדורה מדעית מוערת של ארבעים וחמישה שטרות שנכתבו על-ידי סופרי בית הדין בעיר אליסאנה, בדרום ספרד; עיר שכונתה על-ידי הגאונים: 'מקום ישראל ויש בה ישראל הרבה... ואין כינכם גוי כל עיקר'. השטרות נכתבו בתחילת המאה האחת-עשרה והם עוסקים בענייני כלכלה: הלוואה, משכון, שותפות, מתנה, מכר ומשפחה. המהדיר בחן את נוסחאות השטרות מתוך השוואה למקורות תלמודיים ובתלמודיים. במבוא הספר נדונו חיי היהודים באליסאנה כהיבטים שונים: חברה, כלכלה, קשרים עם קהילות ישראל האחרות ועם האוכלוסייה הנכרית וכן השטר העברי לתולדותיו. נוספו לספר רשימות כיבילוגראפיות, מפתח עניינים ומפתח למקורות ההלכה וששה-עשר לוחות צילומים של כתב היד שממנו הועתקו השטרות, כתביד אוקספורד-בודלי MS Heb. f27 fols. 10v-25v
- יוסף אביב"י (מהדיר), מסילת ישרים, מאת החסיד האמיתי רבי משה חיים לוצאטו זלה"ה, מהדורה שלמה כוללת: מסילת ישרים א' (סדר ויכוח), מסילת ישרים ב' (סדר פרקים), ירושלים תשנ"ד, מכון אופק, שפח עמודים.
- מהדורה חדשה של ספר המוסר מסילת ישרים, מיוסדת על כתב ידו של המחבר, משה חיים לוצאטו, שנמצא באוסף גינצבורג שבספריית לנין במוסקבה. חיבורו של הרמח"ל שהיה מצוי בדפוס ערוך כהוצאת דברים הנחלקת לעשרים ושישה פרקים; החיבור שבכ"י הרמח"ל, העומד ביסוד המהדורה החדשה, ערוך כוויכוח בין חכם לבין חסיד. למרות שצורת החיבורים שונה, תוכנם וסדר ענייניהם דומים. במהדורה זו הובא החיבור בשתי הצורות: ויכוח והרצאה רצופה. המקור להרצאה הרצופה של החיבור הוא מהדורת הדפוס הראשון של החיבור (אמשטרדם ת"ק), המתקנת לפי נוסח החיבור שבכתב יד. למהדורה מוערת זו נוספו פרקי מחקר של המהדיר; תיאור תוכנת חיבורי מסילת ישרים ועריכתם ע"י רמח"ל, דרך עבודת המהדיר, עיון בתוכנם של החיבורים ובמשנת רמח"ל בעבודת האלהים והחסידות.

מחקרים וקבצים

- M. Rozen, *Haskoy Cemetery — Typology of Stones*, Part I. Methodology and Analysis; Part II: Typology of Stones, Diaspora Research Institute, Tel Aviv 1994, Tel Aviv University and the Center for Judaic Studies, University of Pennsylvania, 121+271 pp. □

מחקר ורישום מפורט של מצבות בית הקברות היהודי של רובע חסקוי שבאיטנבול. בבית הקברות מצבות משנת 1582 ועד היום. הקבורים בו היו יהודים מרובע זה ומשכנו, רובע גלטה. המצבות מתעדות משפחות ושכבות חברתיות. גילאי הנפטרים והכתובות שעל-גביהן מביאים תמצית חיים של יהודי איטנבול כמהלך ארבע מאות שנים. החלק הראשון של הספר מוקדש לדיון מתודולוגי בדרכי המחקר של מצבות ובתי קברות לצורך שיחזור ההיסטוריה החברתית של הקהילה. דגש מיוחד ניתן לסמלים המופיעים על-גבי המצבות תוך בחינת ההשפעה של התרבות העות'מאנית על מצבות בית הקברות, ניתוח סמלי המוות והסמלים היהודיים המסורתיים. החלק השני של הספר מוקדש לאיפיון המצבות לפי אחד-עשר אבות-טיפוס. בחלק זה תרשימים מדויקים של דגמים, סיכומי נתונים ממוחשבים לצד מאגר הנתונים המקובצים של כל דגם. נוספו לספר מפתחות לאישים, למקומות ולנושאים. הספר נדפס במהדורה אלבומית מפוארת המאפשרת תיעוד דקדקני של היסודות הארכיטקטוניים והאמנותיים של המצבות.

M.R. Cohen, *Under Crescent and Cross — The Jews in the Middle Ages*. □
Princeton University Press, Princeton 1994, 280 pp.

החיבור משווה בין מעמדם של היהודים בארצות הנצרות למעמדם בארצות האסלאם בימי-הביניים. נקודות הבחינה הינן: המעמד המשפטי, הפעילות הכלכלית, המעמד החברתי, פולמוסים ורדיפות. כאשר לקיום היהודי במציאות של ימי-הביניים, המחבר כוון את הממצאים לאור מיתוסים ומיתוסים שכנגד, ומצביע על הדרך שבה נשתמרו מאורעות בזיכרון הקולקטיבי של יהודי ימי-הביניים.

Daniel Friedmann (Avec la collaboration de Ulysses Santamaria) *Les* □
Enfants de la Reine de Saba — Les Juifs d'Ethiopie (Falachas): histoire, exode
et integration Paris 1994, Editions Metailie, 411 pp. 5 Annexes.
Bibliographie.

ספר פופולארי, הסוקר נושאים שונים במורשת יהודי אתיופיה. חלקו הראשון (עמ' 24-124) עוסק כמוצא העדה ובהיסטוריה שלה. חלקו השני (עמ' 127-332) מחולק ל-16 פרקים קצרים, העוסקים בהיבטיה השונים של קליטת יהודי אתיופיה בארץ. בין הנושאים המגוונים: בעיות הנפש (עמ' 236-266) ואמצעי ריפוי (עמ' 267-286). ברוב הדיונים נותן המחבר סקירות קצרות ושטחיות על נושאים מורכבים. הדברים אמורים בעיקר ביחס לנושאים: המדיניות של הקליטה (עמ' 136-142), לימוד השפה העברית (עמ' 183-186), המעבר לדויר קבע (עמ' 175-182), חינוך (עמ' 195-204) ועוד.

ספרות יפה

□ לב חקק, בית על גבעה, תל-אביב 1994, הוצאת ירון גולן, 146 עמודים.
זהו רומאן המתאר את עולמו של צעיר ישראלי, בן דור המעברות, שירד לארצות-הברית ושם הוא נקרע בין מאמציו להגשים את החלום האמריקאי ובין געגועיו להוויה אנושית וישראלית. הספר, שזכה ב'פרס ברקאי לסיפורת מקורית', הוא כדיוני אך בדמות גיבורו משוקעים קווים מחיי מחברו. פרופ' חקק פירסם בעברית: רומאן — 'האסופים', שהוא אחד הביטויים העזים להווי המעברות — סיפורים קצרים, שירים ופרקי מחקר בספרות עברית.

עזר

□ פעמים, רבעון לחקר קהילות ישראל במזרח, מפתח לחוברות 1-50 (אביב תשל"ט-חורף תשנ"ב), מכון בן-צבי לחקר קהילות ישראל במזרח, יד יצחק בן-צבי והאוניברסיטה העברית בירושלים, ירושלים תשנ"ה, 150 עמודים.
כמפתח לחמישים החוברות הראשונות של 'פעמים' שלוש חטיבות: מפתח המחברים, מפתח השמות והנושאים ומפתח הספרים שעליהם נתפרסמו מאמרי ביקורת ב'פעמים'. המפתחות מבוססים על 'המפתח לכתבי-עת עברים' של אוניברסיטת חיפה בתוספת שינויים הנובעים מאופיו המיוחד של 'פעמים'.